

Filologie en oudheidkunde :

de *Beowulf* voor en na de ontdekking van Sutton Hoo

DOOR

R. DEROLEZ

Het Oudengelse gedicht dat de belangrijkste gebeurtenissen uit het leven van de Zweedse held *Beowulf* verhaalt, en derhalve al meer dan een eeuw kortweg *Beowulf* wordt genoemd, is in een enkel handschrift van ca. 1000 tot ons gekomen (British Museum, Cotton MS Vitellius A XV)¹. Het gedicht zelf dateert waarschijnlijk van de 8e eeuw, en de enige heldendaad van *Beowulf* die in verband kan worden gebracht met een historische gebeurtenis, is weer twee eeuwen vroeger te dateren. Inderdaad, in niet minder dan vier passussen (vv. 1202 vgl., 2354 vlg., 2501 vlg., 2910 vlg.) wordt gezinspeeld op de rampspoedige tocht van Hygelac, koning der Geaten, naar het land der Friezen: een tegenaanval van de Franken kostte hem en talrijke van zijn krijgers het leven; slechts *Beowulf* wist zwemmend met een deel van de buit te ontkomen. Hiermee heeft reeds Grundtvig in 1820 een bericht van Gregorius van Tours vergeleken (*Historia Francorum* III, 3)², waarin verhaald wordt hoe de « Denen » onder de leiding van hun vorst Chochilaicus onder de regering van Theudoricus een niet nader genoemde *pagus* van het Frankische rijk plunderden en verwoestten. Toen Theudoricus dit vernam, stuurde hij zijn zoon Theodobertus met een leger naar het geteisterde gebied. Theodobertus verraste en doodde Chochilaicus, toen deze met zijn achterhoede de inscheping van de buit beschermde; de Franken wisten zelfs het grootste deel van de buit tijdens een zeeslag te heroveren. Deze « Deense » inval moet

(1) De nieuwe facsimile-uitgave (*Beowulf. Reproduced in facsimile from the unique Manuscript British Museum MS. Cotton Vitellius A XV*, with a transliteration and notes by Julius Zupitza. Second edition containing a new reproduction of the Manuscript with an introductory note by Norman Davis. [Early English Text Society No. 245] London 1959) is in alle opzichten uitstekend; van de zeer moeilijk leesbare laatste bladzijde (fol. 201 v) worden benevens Zupitza's transcriptie ook twee nieuwe lezingen gegeven, één bij daglicht gemaakt, en één bij ultraviolet fluorescerend licht. Voor een volledige beschrijving van het handschrift dient echter nog steeds te worden verwezen naar Max Förster, *Die Beowulf Handschrift. Berichte über Verhandlungen der Sächsischen Akademie der Wissenschaften* LXXI, 4 (Leipzig 1919). alteram curavit... (Mon. Germ. Hist., Scriptorum I, i). (Hannover 1937), p. 99 ('c. 515').

(2) B. Krusch, *Gregorii Episcopi Turonensis Historiarum Libri X*. Editionem

tussen ca. 515 en 530 hebben plaatsgevonden (Gregorius geeft geen precieze datum). In de handschriften van de *Historia Francorum* wordt de naam van de « Deense » koning op verschillende manieren gespeld³; waarschijnlijk berusten deze spellingen op een Germaanse naam **Hugilaikaz*, die ook de grondslag vormt van de naam *Hyg(e)lac* in het Oudengelse gedicht.

Beowulf zelf wordt echter noch door Gregorius noch door enig ander geschiedschrijver vermeld; hij wordt zelfs in geen enkel ander Oudgermaans heldendicht ook maar bij naam genoemd, zelfs niet in de uitvoerige vorstencatalogus van het Oudengels gedicht *Widsith*. Hierdoor alleen reeds komt de *Beowulf* in een bedenkelijke geïsoleerdheid te staan. De localisering van Beowulfs heldendaden draagt daartoe nog in niet geringe mate bij. Hij doodt het monster Grendel, en vervolgens de nog vervaarlijker moeder van dit monster, tijdens zijn verblijf aan het hof van de Deense koning Hrothgar. Later volgt hij Hygelac op als koning van de Geaten (Oudengels *Geatas*, Oudnoors *Gautar*, een volk uit Zuidwest-Zweden, vgl. Öster-, Västergötland), en verliest er het leven bij het doden van een draak die zijn rijk verwoest. Zijn dood luidt de ondergang van het rijk der Geaten in: bij zijn begrafenis voorspelt een Geatse vrouw (Hygelacs weduwe?) bloedvergieten, verschrikking, gevangenschap en schande⁴. Eigenlijk is Beowulf reeds in het gedicht een eenzame: tweemaal, en dan op de meest kritische momenten, verlaten zijn metgezellen hem, een eerste keer als hij in het meer duikt om Grendels moeder in haar hol aan te vallen, en dan weer bij de laatste, noodlottige tweekamp met de draak.

Nu rijst natuurlijk de vraag: hoe kan men verklaren dat het enige bewaarde Oudengelse epos een Zweed tot hoofdfiguur heeft? In dit verband heeft men erop gewezen, dat de Germaanse oudheid — althans op literair gebied — geen nationaliteiten kent: in een Theodric of Dietrich of Thidrek, in een Siegfried of Seyfrit of Sigurd wordt niet de Oostgoot of de Rijnlander verheerlijkt, maar de vorst of de held, die zowel in Engeland als in Duitsland of in Skandinavië als een toonbeeld van mannelijke deugden of als een gestalte van epische tragiek kan worden voorgehouden. Maar is deze algemene vaststelling

(3) B. Krusch, l.c.: *Chlochilaichum*, *Chlodilaicum*, *Chlochilaico*, *Chlochilaicho*, *Chochilaico*, *Chochiliaco*, *Chrochilaicho*, *Hrodolaicum*. In het *Liber Monstrorum* komt zijn naam voor als *Higlacus*, *Hyglacus*, zie D. Whitelock, *The Audience of Beowulf* (Oxford 1951), p. 47 vlg.

(4) De lezing *geatisc meowle* (v. 3150) werd het eerst voorgesteld door J.C. Pope (*The Rhythm of Beowulf*. New Haven 1942, p. 233); cf. thans ook C.L. Wrenn, *Beowulf with the Finnesburg Fragment*. Revised and enlarged edition (London 1958), p. 178, 228.

voldoende om de aanwezigheid van Beowulf in Engeland te verklaren? Indien het een Theodric of een Eormanric betrof, zou een dergelijke verklaring ongetwijfeld volstaan; maar de aanwezigheid van een verder onbekende Beowulf schijnt wel op bepaalde contacten tussen Engeland en Zweden te wijzen. De moeilijkheid is echter een concrete basis voor deze contacten te vinden.

De datering en de localisering van het gedicht doen in zekere zin nog grotere moeilijkheden rijzen. Een enig handschrift, dat drie eeuwen na het tot stand komen van zijn inhoud werd neergeschreven, biedt op zichzelf al geen stevige grondslag voor de studie van deze aspecten, te meer daar zijn oorsprong onbekend is. Wij moeten dus in de eerste plaats naar interne criteria uitzien, met al de gevaren die daaraan verbonden zijn. De taal van de *Beowulf*⁵ is in hoofdzaak Laatwestsaksisch, vermengd met ouder Westsaksisch, met Kentische vormen en met vormen die op noordelijker dialecten wijzen (Mercisch, Northumbrisch). Deze vermenging van heterogene taalvormen kan tot op zekere hoogte uitgelegd worden door de veronderstelling, dat de OE dichters een enigszins artificiële, «supradialectische» poëtische taal gebruikten, en dus woorden en vormen aan verschillende dialecten ontleenden (hoewel dit het voorkomen van eenzelfde woord in verschillende dialectische vormen niet volledig verklaart).

Mede met het oog op de taal liet men zich vroeger bij het situeren van het gedicht in zijn historische context meestal leiden door de overweging, dat het politieke en culturele zwaartepunt van Angelsaksisch Engeland zich geleidelijk van het noorden (Northumbrië) naar het midden (Mercië) en dan naar het zuiden (Wessex) had verplaatst: men vermoedde daarom dat het gedicht in het noorden van Engeland was ontstaan, en dat het zijn Laatwestsaksisch uitzicht slechts had gekregen nadat het Vroegwestsaksische en Kentse invloeden had ondergaan. Dergelijke beschouwingen brengen echter niet veel zekerheid nopens de plaats van ontstaan van de *Beowulf*, en hetzelfde geldt voor de datum. Gewoonlijk dateert men thans het gedicht in de eerste helft van de 8e eeuw, maar men heeft het ook wel eens naar de 7e eeuw

(5) F. Klaeber, *Beowulf and the Fight at Finnsburg*. Edited, with introduction, bibliography, notes, glossary, and appendices. Third edition (New York, London 1951), p. lxxi vlg.

De door Wrenn gereconstrueerde archaische vormen *fre[ge]a* voor MS. *frea* (v. 16), *reo[wo]n* voor MS. *reon* (v. 512), *do[ī]ð* voor MS. *deð* (v. 1058) *do[a]n* voor MS *don* (v. 1116), *geþeo[ha]n* voor MS. *geþeon* (v. 25), e.d., hebben minder bijval gevonden dan de vorm *wundini* (v. 1382) die hij als een archaische instrumentalis behoudt — de meeste uitgevers emenderen *wundini golde* tot *wundnū*, i.e. *wundnum*, *golde* — hoewel ook tegen dit archaïsme bezwaren bestaan.

verwezen, of naar de tweede helft van de 8e (Whitelock), of zelfs naar het einde van de volgende eeuw (Schücking) ⁶.

Verder is er het probleem van de religieuze atmosfeer van de *Beowulf* ⁷. Het lijkt geen twijfel dat de dichter en zijn toehoorders christenen waren; Whitelock ziet hierin zelfs een criterium voor het dateren van het gedicht. Indien er geen gewag wordt gemaakt van Christus of van de heiligen, van engelen of van de eredienst, dan kan dit inderdaad juist op de vertrouwdheid van de dichter en zijn gehoor met de christelijke leer wijzen: deze vertrouwdheid liet hem toe de historische heidense sfeer van de verhaalde heldendaden te herscheppen met een minimum van toegevingen aan de nieuwe wereldbeschouwing. Maar als men *Beowulf* hoort verkondigen:

Gæð a wyrd swa hio scel (v. 455),

« het noodlot gaat altijd zoals het moet », nadat hij even te voren had verklaard:

ðær gelyfan sceal

Dryhtnes dome se þe hine deað nimeð (v. 440 vlg.),

« wie van ons beiden gedood wordt, zal zich moeten neerleggen bij het oordeel van de Heer », dan vraagt men zich toch af in welke verhouding deze dichter tot de Oudgermaanse godsdienst en wereldbeschouwing stond. Niet alleen vermeldt hij het noodlot herhaaldelijk (*wyrd*: vv. 455, 477, 572, 734, 1056, 1205, 1233, 2420, 2526, 2574, 2814), maakt hij gebruik van het motief van de bloedwraak, en zingt hij de lof van wereldse roem en rijkdom (zij het dan vaak met een zinspelings op de vergankelijkheid van al het aardse), maar hij verhaalt ook van offeranden in afgodentempels, van het waarnemen van voortekens, en van lijkverbranding, terwijl hij aan de andere kant Grendel op één lijn plaatst met de reuzen, monsters en demonen die van Kaïn heten af te stammen ⁸. Voor ons blijft de coëxistentie van zo verscheidene elementen raadselachtig.

In de inleiding tot zijn uitgave van de *Beowulf* karakteriseerde Klaeber het gedicht als « a veritable treasure-house of informa-

(6) R.W. Chambers, *Beowulf. An Introduction to the Study of the Poem with a Discussion of the Stories of Offa and Finn*. With a Supplement by C.L. Wrenn. Third Edition. (Cambridge 1959), p. 537.

(7) Whitelock, *o.c.*, p. 3 - 12, 26, enz.

(8) Het voorkomen van Kaïn in de *Beowulf* berust weliswaar slechts op twee emendaties, nl. *comes* > *caines* (v. 107; waarschijnlijk reeds in het handschrift gecorrigeerd) en *camp* > *cain* (v. 1261). In het eerste geval kan de scribent Kaïn hebben verward met Cham; in het tweede is *camp* wellicht ontstaan onder de invloed van *gudceare* (v. 1258), *ecgbanan* (v. 1262) e.d., maar de lezing *cain* wordt door het volgende vers (*ecgbanan angan breþer*, « [hij werd] zijn eigen broeder tot zwaarddoder, d.w.z. hij vermoordde zijn eigen broeder ») bevestigd.

tion on 'Germanic Antiquities', in which we seem at times to hear echoes of Tacitus' famous *Germania*, whilst the authenticity of its descriptions has been in various ways confirmed by rich archeological finds especially in the Scandinavian countries⁹». Bij het lezen van het gedicht worden wij inderdaad getroffen door de krijgsgesest en de krijgssymboliek (die wij overigens terugvinden in de heroïserende passages van andere Oudengelse gedichten, zelfs die met religieuze onderwerpen zoals *Genesis* en *Exodus*). De krijger is trots op zijn wapens; was de maliënkolder die Beowulf van zijn grootvader Hrethel had geërfd niet het werk van de legendarische smid Wieland? In de beschrijvingen van wapens en veldslagen treffen wij duidelijke sporen aan van een oeroude symboliek. De helm die Beowulf draagt is met een ever versierd¹⁰ en dit symbolische dier komt nog elders voor: bij zijn afscheid van Hrothgar krijgt Beowulf als geschenk o.m. een banier waarop een ever is afgebeeld¹¹. Bij tweekampen en veldslagen zijn het de arend, de raaf en de wolf die als onmisbare figuranten optreden: zij kondigen dood en verderf aan. Voor al deze motieven vindt men wel parallellen in de Skandinavische literatuur en kunst (de ever is Freyrs heilig dier¹², de wolf hoort bij Odin, de vogels van het slagveld waren oorspronkelijk een verschijningsvorm van de walkuren, enz.), maar uit Engeland was tot voor een twintigtal jaar weinig bekend dat enig houvast bood, en het

(9) Klaeber, *Beowulf*, p. lxiii.

(10) *Beowulf*, v. 1110 vlg.: Æt þæm ade wæs eþgesyne / swatfah syrce, swyn eaglyden, / eofer irenheard...

(11) *Beowulf* 2152: Het ða in beran eafor heafodsegn...

(12) J. De Vries, *Altgermanische Religionsgeschichte II* (Berlin 1957), p. 178, 190; R. Derolez, *De Godsdienst der Germanen* (Roermond - Maaseik 1959), p. 132 vlg.

In dit verband mag aan de 22e strofe van het Oudengels runengedicht worden herinnerd:

Ing wæs ærest mid Eastdenum
 gesewen secgum, oþ he siððan eft
 ofer wæg gewat, wæn æfter ran;
 ðus Hearingas ðone hæle nemdun.

(*The Rune Poem*, in: E.V.K. Dobbie, *The Anglo-Saxon Minor Poems*. New York 1942, pp. 29 vgl., 158).

« Ing werd het eerst bij de Oostdenen (d.w.z. de Deense bewoners van Z.-W.-Zweden) gezien; later reisde hij over zee, en zijn wagen volgde hem. Zo noemden de Hearingen deze held ». Hrothgar zelf wordt tweemaal « vorst resp. beschermer der Ingwinen (d.w.z. vrienden of vereerders van Ing) » genoemd (vv. 1044, 1319), en Ing is slechts een andere naam voor de god die in het Noorden gewoonlijk Freyr, soms ook Ingunar-Freyr heette, vgl. De Vries, *o.c.*, II, p. 165 vlg., 179 vlg.; Derolez, *o.c.*, p. 128; en R. Much, *Die Germania des Tacitus*. Zweite Auflage, durchgesehen von R. Kienast. (Heidelberg 1959), p. 24 vlg.

Hiermede wordt natuurlijk niet bedoeld, dat al deze connotaties nog hun volle betekenis hadden voor de toehoorders die naar het voordragen van de Beowulf luisterden; zij geven echter een idee van de voedingsbodem waaruit het gedicht gegroeid is.

weinige dat men kende werd soms om onbegrijpelijke redenen genegeerd. Zo werd in 1848 in Derbyshire (Benty Grange, nabij Moyash) een helm gevonden, die op de kam een bronzen beeldje van een ever draagt : de ogen bestaan uit in goud gezette granaten en de schouders en heupen zijn verguld zilver, zodat dit voorwerp dadelijk doet denken aan de helm met de vergulde ever van Hnæf (*Beowulf* 1112). Nochtans geeft Klaeber in zijn uitgave geen afbeelding van deze helm, maar wel van een in Uppland ontdekte helm, waarop de diermotieven veel minder duidelijk zijn ¹³.

Zoals reeds terloops werd genoteerd, beschrijft de dichter met zichtbaar welbehagen de weelde die b.v. aan het hof van Hrothgar heerst, of de kostbare geschenken die Beowulf bij zijn terugreis naar Zweden meekrijgt. Vooral oude schatten, overgeërfd bezit uit verre landen afkomstig ¹⁴, worden met voorliefde vermeld. Hoewel uit de Angelsaksische periode een aantal prachtige juwelen bekend waren ¹⁵, was tot 1939 geen koningsschat aan het licht gekomen, die dadelijk tot de verbeelding sprak en voor de lezer van de *Beowulf* als vergelijkingsmateriaal in aanmerking kwam. Daarom vroeg men zich af of de dichter van de *Beowulf* dit alles wel *de visu* kende, of tenminste uit Engelse overlevering. Beschreef hij niet een conventionele of traditionele wereld, veeleer dan de eigentijdse werkelijkheid ?

Dergelijke vragen werden vooral onvermijdelijk waar het om de twee begrafenissen ging die het gedicht inluiden resp. afsluiten. Daar is vooreerst de begrafenis van de mythische Deense koning Scyld Scefing, die na zijn dood met al zijn schatten op een rijkversierd schip werd gelegd en, aldus aan de zee overgeleverd, terugkeerde naar de geheimzinnige wereld vanwaar hij als klein kind naar Denemarken was gekomen ¹⁶. De tweede begrafenis is die van Beowulf zelf : na zijn dood in de heldhaftige strijd tegen de draak wordt zijn lijk op een met helmen, schilden en

(13) Klaebers keuze (zie zijn *Beowulf*, pl. 3) was mede bepaald door de gedachte, dat de *Beowulf* zich in Skandinavië afspeelt en men dus in de eerste plaats in het Noorden vergelijkingsmateriaal diende te gaan zoeken. Tegen deze tendentie waren Girvans lezingen over de *Beowulf* (1935) gericht : hij verdedigde met klem het standpunt dat de *Beowulf* niet de Scandinavische toestanden van de zesde eeuw weerspiegelt, maar de Engelse in de zevende eeuw. (vgl. noot 19).

(14) *Beowulf* v. 36 vlg.: þær was madra fela / of feorwegum frætwa gelæded...

(15) De verzameling kleurdiapositieven *The Archeology of the Dark Ages in Britain* van Colour Centre Slides Ltd (18 Bentinck Street, London W. 1) is een indrukwekkend overzicht van de Angelsaksische kunst op dit gebied (deze firma heeft ook een reeks diapositieven van de schat van Sutton Hoo gemaakt). Een recente behandeling van het onderwerp vindt men bij D.M. Wilson, *The Anglo-Saxons* (Ancient Peoples and Places). London 1960.

(16) *Beowulf* v. 26 vlg.

maliënkolders omhangen brandstapel geplaatst en verbrand; tien dagen lang wordt daarna aan zijn grafheuvel gewerkt, waarin behalve zijn as ook de gehele drakenschat begraven wordt¹⁷. Het ceremonieel van deze begrafenis moet niet onderdoen voor de pracht van een Homerisch lijkfeest. Voor zijn dood had Beowulf bevel gegeven zijn grafmonument op een voorgebergte op te richten, opdat zeevaarders het van ver zouden kunnen zien en aldus herinnerd zouden worden aan zijn roemrijke daden. Sedert het baanbrekend werk van Stjerna¹⁸ verwezen alle commentaren naar de in Skandinavië ondeckte scheepsgraven, maar in Engeland stond het getuigenis van de *Beowulf* weer alleen.

Het is dan ook niet te verwonderen dat b.v. Girvan de boven aangehaalde karakteristiek van Klaeber in twijfel heeft getrokken: « I am protesting against the view that *Beowulf* carries us directly to the Germanic pagan past, and I shall endeavour to show that little or no trustworthy evidence of life and manners in the migration period, as distinct from later times, can be derived from the poem. Something certainly it owes to tradition, but when we ask for positive detail, the familiar touch of personal knowledge is absent; we find only hints and suggestions, and these not seldom misunderstood »¹⁹, en, meer bepaald wat de begrafenis aangaat: « In the ship-burial and cremations it is not likely, in the former impossible, that the poet had personal knowledge or direct information »²⁰. Dit oordeel werd in 1935 neergeschreven. Girvan had zonder twijfel gelijk toen hij met nadruk de belangrijke tijdsafstand tussen de historische (?) Beowulf en het ontstaan van het gedicht onderstreepte. Wel schijnt hij de mogelijkheid van het voortbestaan van veel elementen uit het « Germanic pagan past » te hebben onderschat, maar dit is weer te verklaren door het ontbreken van archeologisch vergelijkingsmateriaal. Hoe kon hij voorzien dat juist de gewraakte beschrijvingen van de twee begrafenis vier jaar later over het bezit van een Angelsaksische koningsschat zouden beslissen? Wij zullen verder nog de gelegenheid hebben, Girvans besluiten met de huidige stand van onze kennis te confronteren.

Dit korte overzicht geeft ondanks zijn beknoptheid toch een idee van de speciale geaardheid van de Beowulfproblematiek: het grootste Oudengelse gedicht bevond zich tot voor korte tijd

(17) *Beowulf* v. 3137 vlg.

(18) K. Stjerna, *Essays on Questions Connected with the Old English Poem of Beowulf*. Translated and edited by J.R. Clark Hall. Coventry 1912.

(19) R. Girvan, *Beowulf and the Seventh Century* (Londen 1935), p. 32.

(20) Girvan, *o.c.*, p. 33.

in een soort vacuum, en kreeg daardoor een onwezenlijke klank²¹. In 1939 kwam echter een oudheidkundige ontdekking het uitzicht van het probleem grondig wijzigen. De lezer zal mij wellicht van overdrijving verdenken, indien ik het waag in dit verband aan Schliemanns ophefmakende ontdekkingen te herinneren, en Troja's « heilige vesting » in één adem durf te noemen met een grafheuvel op het landgoed van Sutton Hoo in het Engelse graafschap Suffolk. Toch zal de vondst van Sutton Hoo even belangrijk blijken voor de studie van de *Beowulf* als Schliemanns opgravingen voor de exegese van Homeros. Voor een paar jaren constateerde Wrenn nog: « the full significance and implications of the Sutton Hoo finds for the study of *Beowulf* and of the light which the poem and Sutton Hoo may throw on each other, have not yet by any means been thoroughly explored »²². Indien de naam Sutton Hoo niet de ruimere bekendheid heeft verworven, die hij verdient, dan is dit in de eerste plaats omdat de *Beowulf* nooit het aanzien van een nationaal epos (zoals de *Ilias* en de *Aeneis*) heeft verworven. Wij weten zelfs niet welke weerklank dit gedicht in de Angelsaksische tijd heeft gevonden²³. Eerst anderhalve eeuw geleden maakte Thorkelins *editio princeps* de tekst weer toegankelijk, nadat een zo nauwgezet vorser als Wanley een eeuw vroeger weinig begrip had getoond voor het uitzonderlijke belang van de *Beowulf*. Daarbij komt natuurlijk nog, dat het tijdstip

(21) Het probleem werd al een halve eeuw geleden door R.C. Boer op treffende wijze omschreven: « Vielleicht ist kein stoff der germanischen heldensage so schwer zu verstehen wie der Béowulf. Die ursache davon liegt in erster linie in der erbärmlichen überlieferung des gedichtes, die aus einer einzigen verhältnismässig jungen, in schlechtem zustand erhaltenen handschrift besteht. Eine vergleichung von handschriften als ausgangspunkt der kritik ist dadurch von vornherein ausgeschlossen; man ist ganz auf die innere kritik angewiesen. Ferner fehlen dem epos nahestehende parallele überlieferungen, mit deren hilfe es ein leichtes wäre, ältere formen des gedichtes oder der dem gedichte zu grunde liegenden überlieferung mit sicherheit zu rekonstruieren, so dass hier bald oder sofort das gebiet der hypothesen anfängt, deren wahrscheinlichkeit ausschliesslich davon abhängt, wie viele erscheinungen durch sie erklärt werden, wie viele unerklärt bleiben müssen. Sodann ist der stoff zusammengesetzt, aber die einzelnen teile sind in der überlieferung künstlich miteinander verbunden, wodurch sowohl die analyse der erzählung wie die erklärang der einzelnen teile sehr erschwert wird, während, wenn man für die verschiedenen abteilungen verschiedenen ursprung annimmt, auch die frage sich aufdrängt, wie sie zusammengekommen sind. Sodann erhebt sich die frage nach der nationalität; das angelsächsische gedicht handelt von dänischen und gaut'schen personen, zuständen und ereignissen. Wo kommt der stoff her? oder wenn diese frage für ausgemacht gilt: auf welcher stufe ihrer entwicklung, in welcher form ist sie von einem volke zu dem anderen gelangt? » (*Die altenglische Heldendichtung. I. Béowulf* (Germanistische Handbibliothek XI) (Halle a. S. 1912), p. 1 vlg.).

(22) C.L. Wrenn, *Sutton Hoo and Beowulf*, in: *Mélanges de linguistique et de philologie Fernand Mossé in memoriam* (Paris 1959), p. 496.

(23) Girvan, *o.c.*, p. 31. K. Brunner, *Why was Beowulf preserved. Etudes Anglaises VII*, 1954, p. 1-5.

van de opgraving — juli-augustus 1939, enkele weken voor het uitbreken van de tweede wereldoorlog — inderdaad « slecht gekozen » was.

Tot het landgoed Sutton Hoo (onder de gemeente Woodbridge in het graafschap Suffolk, op de linkeroever van de brede monding van de Deben, een tiental km van de zee en ongeveer 120 km in vogelvlucht ten NO van Londen) behoorde een stuk zandige heide met 11 oude grafheuvels. In 1938 had de toenmalige eigenares, Mrs. E.M. Pretty, met de hulp van enkele amateur-archeologen uit de streek drie van deze grafheuvels onderzocht. Bovendien beenderen werden in één ervan resten van een 5 m lange boot gevonden. Geheel onverwacht kan deze ontdekking niet geweest zijn : reeds in 1862 had men bij Snape, 13 km ten NO van Sutton Hoo, een boot van ongeveer 15 m lengte opgegraven; hij bleek echter leeggeplunderd te zijn. In 1939 besloot Mrs. Pretty een grotere tumulus te onderzoeken. Bij het graven kwamen weldra uit het zand ijzeren nagels te voorschijn, die in de grond de vorm van een schip aftekenden. Het hout van het schip bleek echter, op een paar stukken van spanten en reling na, geheel vergaan. Midden in het schip stootte men op een grafkamer met een aantal bronzen en ijzeren voorwerpen, en op initiatief van Mrs. Pretty werd het opgravingswerk door deskundigen voltooid. Het uitgraven van de grafkamer nam de laatste week van juli 1939 in beslag, en het resultaat overtrof veruit alle andere vondsten uit de Angelsaksische tijd : naast de meest verscheiden gebruiksvoorwerpen kwam een schat aan juwelen, zilverwerk en kostbare wapens aan het licht²⁴. Toen de opgraving op 26 augustus 1939 werd besloten, had het juridisch aspect van deze ontdekking reeds zijn beslag gekregen. Het ging er namelijk om te bepalen wie de rechtmatige eigenaar van de schat was. Gold het een geval van wat het Engelse recht *treasure trove* noemt, m.a.w. was de schat door een onbekende eigenaar in het geheim begraven met de bedoeling hem in veiligheid te brengen en hem later weer te lichten ? Of was hij in het openbaar begraven zonder de bedoeling dat men hem ooit weer zou te voorschijn halen ? In het eerste geval was het gevondene eigendom van de Kroon, in het tweede van de vinder. Tijdens het gebruikelijke *inquest* liet de coroner twee passussen uit de *Beowulf* voorlezen, vertalen en

(24) *The Sutton Hoo Ship-Burial. A Provisional Guide*. London 1956⁵. R.L.S. Bruce-Mitford, *The Sutton Hoo Ship-Burial. Recent theories and some comments on general interpretation*. Proceedings of the Suffolk Institute of Archaeology XXV, 1950, p. 1-78.

Id., *The Sutton Hoo Ship-Burial*, in : R.H. Hodgkin, *A History of the Anglo-Saxons II* (3rd ed., London 1952), p. 696-734, 749-756.

commentariëren, nl. de twee reeds vermelde beschrijvingen van lijkplechtigheden. Het scheepsgraf van Sutton Hoo scheen zijn ontstaan te danken te hebben aan een soort combinatie van de begrafenis van Beowulf met die van Scyld Scefing. Het was ongetwijfeld een grafmonument: het lag op een hoogte bij een brede waterloop, en was, zoals Beowulfs graf, van ver zichtbaar. Maar hier had men de schat in een schip gelegd, zoals na Scylds dood was geschied. De jury besloot derhalve dat hier geen sprake kon zijn van *treasure trove* en dat de schat aan Mrs. Pretty toebehoorde; zij schonk hem echter aan de Britse natie, en thans kan men de meeste van de gevonden voorwerpen in de King Edward Gallery van het British Museum bewonderen.

In de eerste plaats gaat onze aandacht natuurlijk naar het schip, of liever naar de sporen ervan, en hetgeen deze ons over het schip leren. Het moet een boot van indrukwekkende afmetingen zijn geweest, ongeveer 25m lang en tot 4m breed; de stevens waren hoog (de voorstevens bijna 4m), maar voor het overige was de boot slechts 1,40m diep, en ongeladen was zijn diepgang slechts 60cm. Een kiel had hij niet, zodat hij ook geen mast kan gedragen hebben; hij werd namelijk door 38 roeiers voortbewogen. Op het ogenblik dat hij begraven werd, was hij niet nieuw: hij vertoonde sporen van verscheidene reparaties. In het midden van het schip had men uit houten balken een grafkamer gebouwd van ca. 5m lengte, waarin men de bezittingen van de dode had opgestapeld. De grafkamer was natuurlijk al lang ingestort onder het gewicht van de erop rustende aarde, en van de voorwerpen uit leder of weefsels bleef niet veel meer over; wat men vond is echter nog teveel, dan dat hier een volledige inventaris ervan zou kunnen gegeven worden. Onder de gebruiksvoorwerpen bevonden zich b.v. kettingen, met ijzer beslagen houten emmers, ketels, een stenen fles, enz. Wij moeten ons dus beperken tot een aantal voorwerpen die van speciaal belang zijn voor de Beowulfstudie.

Een der meest raadselachtige voorwerpen is een gesmede ijzeren staaf die bovenaan op een ring een bijzonder sierlijk bronzen hertje draagt, wat lager een soort horizontale rooster en uitsteeksels versierd met rudimentaire gehoornde dierenkoppen, en onderaan een spits waarmee het voorwerp blijkbaar in de grond kon geplant worden²⁵. Eerst geloofde men met een lampenstaander of iets dergelijks te doen te hebben (onlangs suggereerde een historicus zelfs dat het ding wel kon gediend hebben om hoofden

(25) E. Martin-Clarke, *Significant Objects at Sutton Hoo*, in: *The Early Cultures of North-West Europe*. H.M. Chadwick Memorial Studies, ed. by C. Fox and B. Dickins (Cambridge 1959), p. 107-119.

van gedode vijanden te kijk te stellen²⁶ — alsof de Angelsaksen zich speciaal op koppensnellen hadden toegelegd), maar thans wordt het meestal als een standaard aangezien. Een dergelijke standaard mocht op een vorstelijke begrafenis niet ontbreken: ook boven het hoofd van de dode Scyld Scefing werd een « gouden veldteken » geplaatst. Het hert van Sutton Hoo kan een symbolische betekenis hebben gehad, want bij sommige Germanen althans gold het als een mythisch dier. Niet alleen wordt het in de latere Skandinavische kosmologie vermeld, b.v. in Snorri Sturlusons Edda, maar wij treffen het ook aan op de lijkst van een vorst, die te Civezzano in N. Italië werd begraven. Deze kist had de vorm van een langwerpige gebouw met een zadeldak, en op de beide « gevelspitsen » prijken gestiliseerde hertekoppen uit ijzer. In dit verband denken wij natuurlijk ook aan de naam van Koning Hrothgars paleis, dat wellicht in de buurt van het huidige Lejre op het Deense eiland Seeland lag: dit reusachtige gebouw heette *Heorot*, « Hert »²⁷.

Nog raadselachtiger is een grote wetsteen, 60cm lang en bijna 3 kg zwaar; aan beide einden is hij op elk van de vier vlakken met een gezicht van een man in reliëf versierd, terwijl de uiteinden ook in een fijne montuur van brons gevat zijn. De steen vertoont geen sporen van gebruik en is ook wel te groot en te zwaar om ooit voor praktische doeleinden te zijn gebruikt. Mede wegens de versiering van de uiteinden denkt men ook in dit geval met een symbolisch voorwerp te doen te hebben, en wel met een scepter²⁸. Weer heeft Snorri aantrekkelijke parallellen bewaard: toen de reus Hönir tegen de god Thor ten strijde trok, gebruikte hij een wetsteen als wapen (waarvan een splinter in Thors schedel drong); en Odin doodde negen knechten van de reus Baugi, die aan het hooien waren, door hen onder elkaar te doen vechten om zijn magische wetsteen²⁹. Ook al geven Snorri's mythen geen geheel bevredigende verklaring voor de wetsteen van Sutton Hoo, toch maken zij de symbolische interpretatie ervan nog waarschijnlijker.

Zoals te verwachten was, bevatte de grafkamer ook de volledige uitrusting van een krijger: een maliënkolder (waarvan slechts

(26) J.M. Wallace-Hadrill, *The graves of kings: an historical note on some archaeological evidence*. Studi Medievali I, 1960, p. 176-194 (p. 189 « I have wondered whether it might not be a rack for holding or suspending heads or scalps »)

(27) W. Berges-A. Gauert, *Die eiserne « Standarte » und das steinerne « Szepter » aus dem Grabe eines angelsächsischen Königs bei Sutton Hoo*, in: P.E. Schramm, *Herrschaftszeichen und Staatssymbolik* (Schriften der Monumenta Germaniae Historica 13) (Stuttgart 1954-1956), I, p. 238-280.

(28) Berges-Gauert, *o.c.*, p. 260 vlg.

(29) De Vries, *o.c.*, II, p. 67, 69 vlg.

Derolez, *o.c.*, p. 111.

enkele klompen samengeroest ijzer werden teruggevonden); speerspitsen; een strijdbijl; een ijzeren helm met gezichtsmasker, nek- en wangplaten; het metalen beslag van een rond schild, waarvan het hout natuurlijk ook vergaan was; en een prachtig zwaard, dat men eigenlijk ook onder juwelen zou kunnen rangschikken.

De helm behoort tot het type dat de dichter van de *Beowulf* een *grimhelm*, 'maskerhelm', noemt (ook de dichterlijke omschrijvingen *beadogrima*, *heregrima* 'strijd-, legermasker' duiden een dergelijke, van een masker voorziene helm aan)³⁰. De kam van de helm is met inlegwerk uit zilverdraad versierd en eindigt voraan in een dierekop; de snor en de wenkbrauwen van het vizier zijn van verguld brons, en eindigen in everkoppen, terwijl de omtrek van de helm met gedreven bronzen plaatjes is versierd. Deze plaatjes herinneren op treffende wijze aan gelijkaardige plaatjes van Zweedse helmen (b.v. de helm van Vendel afgebeeld in Klaebers *Beowulf*-uitgave), en dezelfde invloed is te bespeuren in het metalen beslag van het schild. Dit beslag bestaat uit een zware, met email en drijfwerk versierde schildknop, een draak uit verguld brons met ingelegde granaten, een roofvogel met monsterachtig gekromde snavel, en twaalf kleinere gegoten bronzen dierekoppen met ogen van granaat, die de rand versierden.

Een heel ander perspectief wordt geopend door het zilverwerk uit het graf: een presenteerschaal van 70cm diameter, met controletempels van de Byzantijnse keizer Anastasius I (491-518), een gecanneleerde kom met een klassiek vrouwenprofiel in het midden, tien ondiepe schalen met kruis- of bloemvormige ornamenten, en twee lepels, waarvan de ene de inscriptie *CAYΛOC* draagt en de andere *ΠΑΥΛOC*.

Maar het meest indrukwekkend zijn nog de juwelen: zowel in aantal als in pracht worden zij in West-Europa slechts geëvenaard door de schat van Childerik I (die in 1653 te Doornik werd ontdekt, maar waarvan bijna alle waardevolle voorwerpen in 1831 uit het Cabinet des Médailles te Parijs werden gestolen). Tot deze groep behoren: de gouden sieraden van een geldbeugel, een grote gouden gesp, een aantal kleinere gespen en stukken riembeslag, gouden schoudergespen, het gevest van het zwaard en de versierselen van de schede. Al deze stukken zijn met in cloisonné-figures ingelegde granaten en stukjes millefioriglas versierd, en getuigen van een bijzonder verfijnde kunstzin en goudsmeedtechniek. De stijl en de techniek vertonen soms een duidelijke Keltische inslag (die b.v. ook op een met emailplaatjes versierde kom

(30) *Beowulf* vv. 334, 2257, 396, 2049, 2605.

goed te bespeuren is) maar zijn aan de andere kant toch nauw verwant met die van de gelijktijdige Skandinavische kunst.

De enkele voorwerpen die tegenover blz. 19 zijn afgebeeld geven slechts een zwak idee van de pracht van dit alles, maar ook een uitvoerige beschrijving zou het ontbreken van de kleur en van het spel van het licht op goud, granaat en mozaiekglas niet kunnen goedmaken. Voor wij echter het Beowulfprobleem in het licht van Sutton Hoo gaan bekijken, moeten wij nog even trachten de historische achtergrond van het scheepsgraf te schetsen.

De datering wordt in de eerste plaats bepaald door een 30-tal Merovingische munten, die met de geldbeugel begraven waren. Voor zover deze munten te dateren zijn, wijzen zij in de richting van ca. 650 als *terminus post quem* voor de begrafenis³¹. Aan de andere kant blijft men liefst zo dicht mogelijk bij deze datum, daar de « ideologie » van het graf anders te veel moeilijkheden biedt. Van een lijk werd geen spoor gevonden, zodat men hier met een cenotaaf te doen heeft. Het monument kan bedoeld zijn geweest voor een vorst die in zee verdronken was, of wiens lijk in de handen van zijn vijanden gevallen was. Bovendien pleit de ligging van de tumulus voor de veronderstelling, dat het een koning van Oost-Anglië moet geweest zijn. Hiermee is dit probleem niet opgelost, want voor men een identificatie kan wagen, dient de vraag: christen of heiden? te worden beantwoord. De Kerk bestreed het heidense gebruik om de doden schatten mee te geven voor het toekomstig leven: geen rijkdommen konden hen daar helpen, alleen een deugdzaam leven hier op aarde was van belang. Aan de andere kant wijzen de twee zilveren lepels met de inscripties Saulos en Paulos zonder twijfel op een christelijke omgeving: zij zijn het best te interpreteren als een doopgeschenk aan een volwassen bekeerling. Weer heidens is natuurlijk het gebruik van een schip als laatste rustplaats: het berust op de oude Germaanse opvatting van de dodenwereld als een overzees dodenrijk. De opvatting komt niet alleen in het Oudnoorse dodenschip Naglfari tot uiting, maar ook in de beroemde scheepsgraven van Oseberg en Gokstad in Noorwegen, en zelfs in nog oudere graven zoals dat van Tjelders op het eiland Gotland, waar verticale stenen rondom een graf de vorm van een schip aftekenen³². Wij staan hier dus klaarlijk voor een monument uit een overgangstijd, die wij overigens ook op het vasteland weerspiegeld vinden. De Frankische koning Childerik I werd in 481 met zijn

(31) Ph. Grierson, *The Dating of the Sutton Hoo Coins*. *Antiquity* XXVI, 1952, p. 83-86.

(32) De Vries, *o.c.*, I, p. 152 vlg.
Derolez, *o.c.*, p. 176 vlg., pl. I, 2.

schatten te Doornik begraven, terwijl zijn zoon en opvolger Clovis, die zich in 496 liet dopen, in 511 te Parijs in de Kerk der Apostelen werd begraven. Nu is de toestand van Oost-Anglië op religieus gebied niet zeer duidelijk, maar het bekeringswerk moet er al vrij vroeg tot tastbare resultaten hebben geleid : ca. 640 — dus tenminste 10 jaar voor de begrafenis te Sutton Hoo — stierf koning Sigbert van Oost-Anglië als monnik, en van zijn opvolger weet de kroniek van Ely dat hij in de kerk van Blythborough was begraven. Een terugkeer naar het heidendom is echter niet ondenkbaar : Aethelhere van Oost-Anglië sloot in 654 een verbond met de heidense koning van Mercïë, Penda (die Aethelhere's broeder had laten ombrengen), maar sneuvelde reeds het jaar daarop in de slag van Winwaed, waar, steeds volgens Beda, « veel meer krijgers in de stroom verdronken dan er in de veldslag vielen »³³. Daarom wordt Aethelhere's naam vaak naar voren gebracht in het debat om « de dode van Sutton Hoo », maar absolute zekerheid zal op dit punt wel nooit te bereiken zijn. Het is namelijk ook mogelijk dat het monument de nagedachtenis van een christen vorst eerde, die naar kerkelijk voorschrift in een nabije kerk (b.v. die van Rendlesham) was begraven. Als toegeving aan zijn hofhouding en krijgers zou dan het traditionele grafmonument op de daarvoor gebruikelijke plaats zijn opgericht. Het is inderdaad niet ondenkbaar dat Sutton Hoo de begraafplaats van het Oostanëlisches vorstenhuis was.

Als wij de *Beowulf* en zijn problemen vanuit het oogpunt van Sutton Hoo gaan bekijken, dan gaat onze aandacht in de eerste plaats naar de mogelijke contacten met Skandinavië. Terloops werd reeds genoteerd dat een aantal voorwerpen uit de grafkamer een opvallende gelijkenis met sommige Zweedse produkten vertonen. Eén voorbeeld moge hier volstaan : de knop van het zwaardgevest is bijna identiek met die van een aantal in Zweden gevonden zwaarden. Het hoeft ons dan ook niet te verwonderen dat Nerman meende met het graf van een Zweeds opperhoofd te doen te hebben, die een deel van Engeland aan zijn gezag onderworpen had. Nochtans beschouwde Nerman slechts een klein deel van de inhoud van het graf als in Zweden vervaardigd, in tegenstelling met Maryon, die meende dat praktisch de gehele schat uit Uppland was geïmporteerd. De talrijke overeenkomsten met Skandinavië werden nog onderstreept door Bruce-Mitford, die echter Nermans hypothese van een Zweedse heerschappij over

(33) F.M. Stenton, *The East Anglian Kings of the Seventh Century*, in : *The Anglo-Saxons. Studies in Some Aspects of their History and Culture* presented to Bruce Dickins (London 1959), p. 43-52.

Oost-Anglië als zeer onwaarschijnlijk verwerpt³⁴. Ook als men het feit voor ogen houdt, dat een absoluut gelijkaardig gevest in Noord-Italië werd ontdekt, en dat te Doornik, in de buurt van Basel en zelfs te Ravenna voorwerpen aan het licht zijn gekomen, die volgens dezelfde techniek werden vervaardigd, dan verplicht de context van het scheepsgraf ons nog, in de eerste plaats aan Skandinavië te denken; dit belet overigens niet, dat men Engeland, of, juister Brittannië, zijn rechtmatig aandeel zou toekennen: er is heel wat in de schat dat op insulair werk wijst. Of de koninklijke familie van Oost-Anglië nu bijzonder nauwe betrekkingen met Zweden onderhield, of zelfs uit dat land afkomstig was (ook deze mogelijkheid kan niet uitgesloten worden: Skandinavië was immers een *officina gentium*), één ding staat vast: de Zweedse held Beowulf staat niet meer alleen in Engeland. Zijn aanwezigheid wordt er begrijpelijk, ook al weten wij niet precies hoe hij tot de hoofdfiguur van het enige bewaarde heroïsch-epische gedicht der Angelsaksen werd. Meteen krijgt het probleem van de datum en de oorsprong van de *Beowulf* een ander uitzicht. Vroeger was men praktisch gebonden door het monopolie op artistiek en literair gebied dat aan Northumbrië werd toegekend. Bij de heersende onzekerheid bleef het verzet tegen dit monopolie zwak en weinig systematisch. De vondst van Sutton Hoo heeft een streek, die voorheen in het *Beowulf*-probleem geen rol speelde, in het brandpunt van de belangstelling geplaatst. Nu kan men meer aandacht gaan besteden aan het gebied tussen Theems en Humber. Dat de taal van Oost-Anglië ons nagenoeg onbekend is, betekent natuurlijk een handicap; maar niets staat de veronderstelling in de weg, dat ook dit gebied, en Mercië in het algemeen, in de taal van de *Beowulf* sporen hebben nagelaten. Sutton Hoo helpt ons tevens de religieuze atmosfeer te begrijpen, waaruit de *Beowulf* is gegroeid: fundamenteel christelijk, maar met zekere herinneringen aan de heidense tijd die men nog niet zo heel ver achter de rug had. Hoewel dit niet noodzakelijk voor een bijzonder vroege datering van het gedicht pleit, mag in dit verband wel op de oude instrumentalisvorm *wundini*, met volle midden- en eindvoocaal, worden gewezen: enkele recente uitgaven, nl. die van Klaeber en Wrenn, en de door Else von Schaubert bewerkte nieuwe uitgave van Heyne-Schückings tekst, hebben deze lezing van het handschrift in ere hersteld, daar waar oudere uitgaven meestal tot *wundnum* emendeerden (v. 1382 *wundini golde* i.p.v. *wundnū golde*; vgl. noot 5). Maar het is eerst als wij de *Beowulf* gaan lezen met het graf van Sutton Hoo voor de geest, dat wij

(34) Bruce-Mitford, *The Sutton Hoo Ship-Burial* (Proc. Suffolk Inst.), p. 1 vlg.

voortdurend getroffen zullen worden door parallellen. In de beroemde passus die de begrafenis van Scyld Scefing beschrijft, en die tijdens het inquest aan de jury werd voorgelezen, verhaalt de dichter :

Toen legden zij hun dierbare vorst, de roemvolle schenker van gouden ringen, bij de mast in het ruim van het schip; daar lagen reeds een menigte kostbare voorwerpen, sieraden uit verre landen aangevoerd... (vv. 34-7).

Met de begrafenis van Scyld Scefing hebben Girvan en andere commentatoren veel moeilijkheden gehad. De hier beschreven variant van scheepsgraf — de dode wordt met zijn schatten op een schip geladen en zo aan wind en golven prijsgegeven — laat inderdaad een aantal vragen onbeantwoord: wat gebeurde er indien het schip vroeg of laat strandde? Vreesde men niet, dat de dode en zijn schatten in de handen van vijanden zouden kunnen vallen? Stelde men de dode niet bloot aan lijkenroof en onttering? Uit een aantal beschrijvingen van andere scheepsbegravingen weten wij, dat het schip eerst onzeewaardig werd gemaakt, of in brand werd gestoken (b.v. bij Balders begrafenis). Dit kan ook hier zijn gebeurd, maar de dichter vermeldt het toch niet. Toen Girvan schreef dat « ship-burial was obsolete long before the sixth century³⁵ », kon hij niet weten dat de ontdekking van Sutton Hoo die bewering zo spoedig zou komen logenstraffen (hoewel de boot van Snape tot voorzichtigheid had moeten aanzetten). Sutton Hoo vertegenwoordigt wel niet hetzelfde type van begrafenis als de aangehaalde verzen, maar bewijst toch dat de *conditio sine qua non*, de mentaliteit die een dergelijke begrafenis mogelijk maakte, nog in de tweede helft van de zevende eeuw in Engeland aanwezig was. Girvan had echter wel gelijk toen hij wees op de technische moeilijkheid die uit het halfvers *mærne be mæste* voortspruit: « at present it is more probable that Scandinavian boats of the sixth century and earlier seventh depended mainly or entirely on oars. In *Beowulf* it is otherwise. Ships are everywhere conceived as propelled by sails, and such was the familiar practice of seventh-century England, and it is doubtless a good deal earlier »³⁶. Op dit punt heeft Sutton Hoo geen opheldering gebracht: ook op dit schip had men de dode vorst niet met zijn rug tegen de mast kunnen plaatsen. Dit sluit natuurlijk het voorkomen van schepen met masten in de zevende eeuw niet uit, hoewel het mij niet geheel duidelijk is op welke

(35) Girvan, *o.c.*, p. 35.

(36) Girvan, *l.c.*

argumenten Girvan zijn oordeel over de toestand in Engeland heeft gegrond. Hij geeft overigens zelf toe, dat één enkele opgraving de bestaande opvattingen kan omverwerpen; wij mogen de dichter dus zijn anachronisme niet te zwaar aanrekenen.

Waar Girvan schreef : « the jewels are to be expected, and 'from far lands' is a traditional phrase suitable enough for any time »³⁷, is Sutton Hoo daar weer om aan te tonen hoe weinig traditioneel of conventioneel dergelijke formules zijn. Enkele juwelen die wellicht uit Zweden komen, de gouden munten die van het vasteland afkomstig zijn, het Byzantijnse zilverwerk: dit alles is *of feorwegum gelæded*. In een ander verband noteert Girvan dat de dichter van de *Beowulf* bij voorkeur *gouden* voorwerpen beschrijft, en ook dit houdt hij voor een traditionele trek, « or part of an atmosphere of exaggeration; at all events the profusion of gold must be explained on some such lines »³⁸. Het is inderdaad opvallend hoe vaak de dichter de woorden *gold* en *gylden* (alleen of in composita) gebruikt, nl. bijna 60 maal op een goede 3000 verzen; maar weer bewijst Sutton Hoo dat wij hier noch met een conventionele beschrijving noch met een buitengewone vorm van poëtische hyperbool te doen hebben.

In het overzicht van de inhoud van het graf werd aangestipt dat de helm van Sutton Hoo klaarblijkelijk een *grimbhel*, « maskerhelm », is, zoals de dichter van de *Beowulf* dit opvatte. De overeenkomst tussen tekst en voorwerp gaat nog verder. In een passage die reeds veel hoofdbreken heeft gekost beschrijft de dichter de Geaten bij hun aankomst in Denemarken; daarin komen o.m. deze verzen voor :

Afbeeldingen van evers prijkten boven de wangstukken van de helm, met goud versierd, glinsterend, in het vuur gehard; de vechtlustige beschermde het leven van de krijshafelige(n)³⁹ (vv. 303-6).

In zijn commentaar op deze verzen verwijst Klaeber naar een sierplaatje van een helm uit Öland, dat twee krijgers voorstelt met op de kam van hun helmen beeldjes van evers⁴⁰. Wij zagen reeds dat de helm van Benty Grange (die Klaeber ook vermeldt) dit detail tenminste even duidelijk vertoont, maar bij geen van

(37) Girvan, *o.c.*, p. 33.

(38) Girvan, *o.c.*, p. 41.

(39) MS. *ferbwearde beold guþmod grummon*. Klaeber, *Beowulf*, p. 347 s.v. *grim(m)* volgt hier Trautmann e.a. en emendeert tot *grimmon* = *grimmum* dat plur.; maar vgl. ook zijn commentaar p. 140, en Wrenn, *Beowulf*, p. 191 vlg., en p. 258 s.v. *grimman*.

(40) Klaeber, *Beowulf*, pl. 2; een betere afbeelding geeft E. Oxenstierna, *Die Nordgermanen* (Stuttgart 1956), pl. 72. Vgl. ook één der ruiters op de ketel van Gundestrup, Oxenstierna, *o.c.*, pl. 27.

beide typen prikken vergulde evers precies « boven de wangstukken ». Klaeber e.a. hebben getracht dit bezwaar te ondervangen door *bleorberg*, « wangbescherming », op te vatten als een *pars pro toto* en te vertalen door « helm ». Maar de helm van Sutton Hoo lost ook deze moeilijkheid op : de op het masker aangebrachte wenkbrauwen eindigen op everkoppen en waren oorspronkelijk verguld. Deze « evers » bevonden zich dus heel precies boven de wangstukken. Voor verdere detailkwesties betreffende helm kan ik hier slechts verwijzen naar een recente bijdrage van Wrenn, waarin deze o.m. de uitdrukking *wirum bewunden walu* (v. 1031) in het licht van Sutton Hoo verklaart⁴¹.

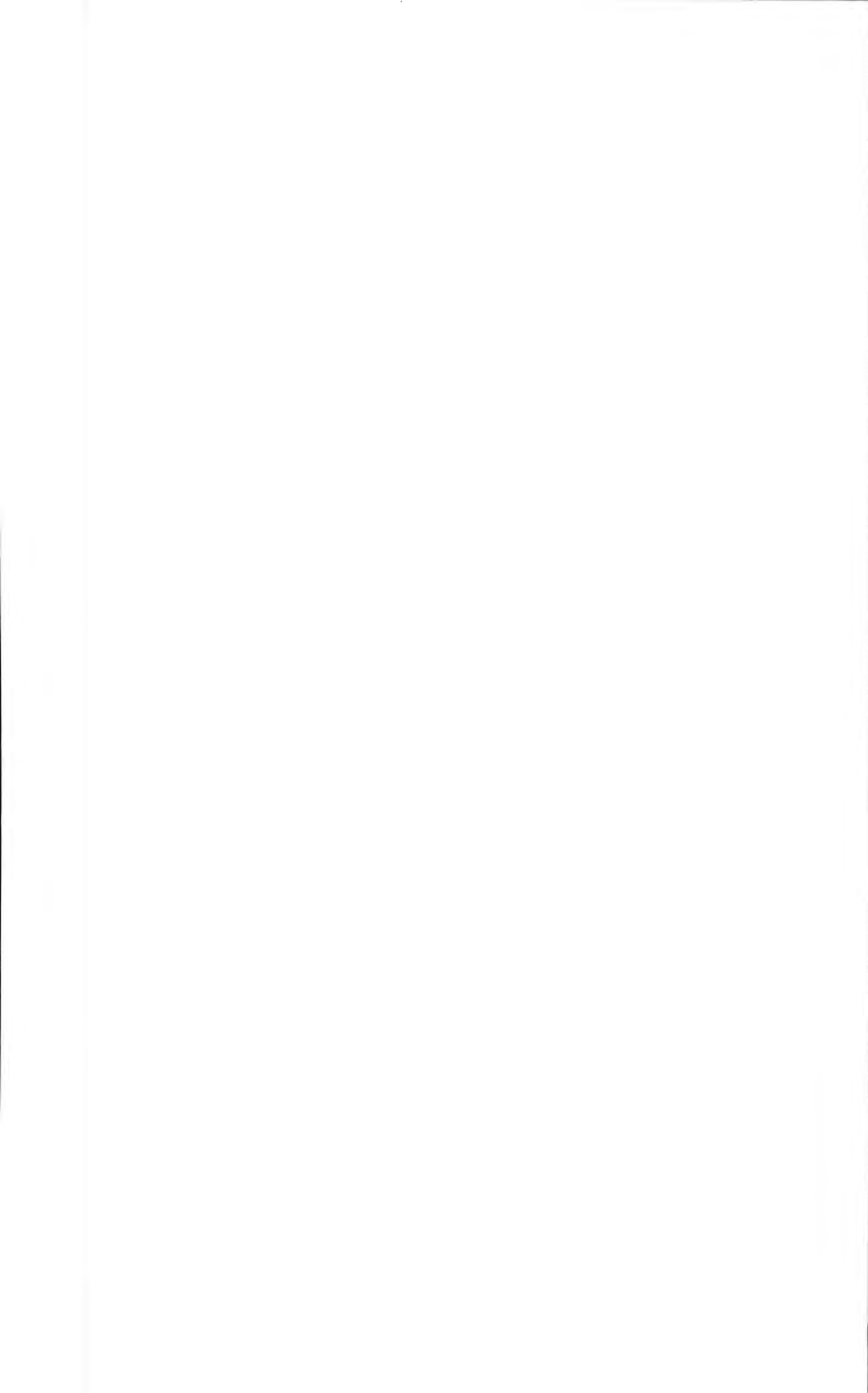
De betekenis van Sutton Hoo voor de studie van *Beowulf* hoeft echter niet beperkt te blijven tot het gebied der realia : denken wij slechts aan de religieuze sfeer, al was het maar omdat wij daar hetzelfde type van ambivalentie aantreffen. Wat wij in feite dringend nodig hebben, is een commentaar op de *Beowulf* die doorlopend rekening houdt met een archeologisch en historisch verantwoorde interpretatie van Sutton Hoo.

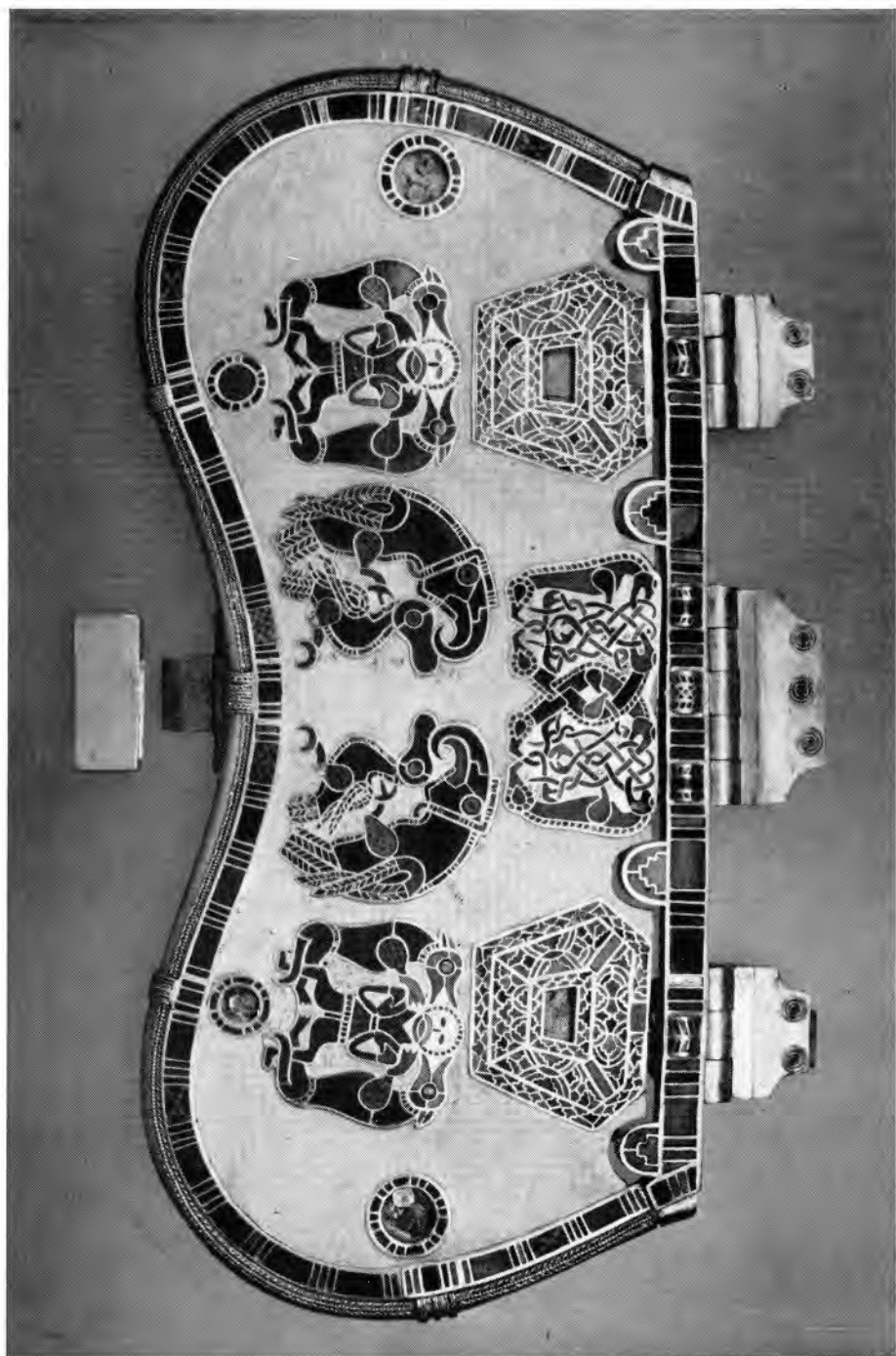
Maar in ons enthousiasme voor de nieuwe mogelijkheden die de ontdekking van Mrs. Pretty biedt mogen wij toch één gevaar niet over het hoofd zien. Het komt in de jongste tijd herhaaldelijk voor, dat commentatoren van de *Beowulf* Sutton Hoo niet slechts beschouwen als een parallel, maar een direct verband gaan zien tussen beide.

In de zo even aangehaalde bijdrage van Wrenn vinden wij b.v. : « ...whether we accept the statement of Nennius that the house of the Wuffingas was founded in East-Anglia by Wehha, Wuffa's father, or the implication of Bede that it was Wuffa himself who was the first Anglo-Saxon East-Anglian king, it would be a legitimate inference that there was a real link between *Beowulf* and East-Anglia... Though we have no knowledge of East-Anglian culture in any later relevant times, there seems to be nothing that militates against a theory that there existed in East-Anglia something like that cultural environment, at the relevant time, which has made Northumbria of the age of Bede the most widely favoured place for the composition of the poem... we are in no position to deny an East-Anglian origin for the poem, since we cannot distinguish linguistically East-Anglian from Mercian... the seemingly vivid memories of the Sutton Hoo ship-burial which lie behind the accounts of the passing of Scyld Scefing and of the hero's own funeral rites in the poem... »⁴². Wij

(41) Wrenn, *Sutton Hoo and Beowulf*, p. 500 vlg.

(42) Wrenn, *Sutton Hoo and Beowulf*, p. 505 vlg.

moeten er inderdaad dankbaar voor zijn dat Sutton Hoo ons van de *idée fixe* van een Northumbrische oorsprong heeft verlost, maar er schuilt een zeker gevaar in het overdragen van dit monopolie op Oost-Anglië. Waarom zou Sutton Hoo het enige koningsgraf zijn waarvan de herinnering tot in de tijd van de dichter was blijven voortbestaan? Vergeten wij niet dat geen van de drie begrafenis die hij beschrijft (behalve de twee reeds vermelde, nl. van Scyld Scefing en Beowulf, wordt ook de crematie van Hnæf en zijn krijgers beschreven, vv. 1107-1124 in de zgn. Finnsburg-episode) een getrouwe weergave is van de begrafenis van Sutton Hoo. En zo Girvan ook terecht constateert dat de *realia* vooral door het Engeland van de zevende eeuw zijn geïnspireerd, toch mogen wij niet vergeten dat de dichter de handeling wel bewust naar Skandinavië heeft verlegd, dat het om een Zweedse held gaat, die zijn roemrijke daden in Denemarken en Zweden heeft verricht. Immers, zo Sutton Hoo een aantal duistere passages en zelfs de algemene atmosfeer van de *Beowulf* helpt verklaren, toch blijft het een loutere hypothese dat er tussen graf en gedicht enig direct verband bestaat. M.i. moet men juist vermijden zich het zicht te laten belemmeren door hypothesen die wellicht bij een volgende opgraving als een kaartenhuisje zullen instorten. Want er wacht ongetwijfeld nog meer dan één Sutton Hoo op een Mrs. Pretty...

←

Schat van Sutton Hoo: Sluiting van de geldbeurs

De sluiting bestond oorspronkelijk uit een (thans verdwenen) ivoren of benen plaat, gevat in goud met ingezette granaten en stukjes millefioriglas. In de plaat zelf waren zeven sieraden gevat, die weer uit goud, granaat en millefioriglas bestaan: bovenaan twee zuiver ornamentale zeshoekige plaatjes, met ertussen een ornament dat vier door elkaar gevlochten roofdieren voorstelt; onderaan in het midden tweemaal een roofvogel die een eend(?) grijpt, en links en rechts het z.g. Daniël-in-de-leeuwenkuilmotief. De eigenlijke beurs, die uit stof of leer moet hebben bestaan, was niet bewaard, maar vlakbij de sluiting vond men een dertigtal Merovingische munten.

Deze laten toe het graf ca. 650-660 te dateren.